

ÍRÁSTÖRTÉNET (III.)

Szekeres István (Budakalász):

Egyetemes írástörténeti áttekintés

A tudomány az emberré válás folyamatát az eszközkészítés, a társadalom és kultúraépítés képességével köti össze. Alkalmi, talált eszközöket egyes állatfajok is képesek használni, de eszközökkel eszközöket készíteni: Nem.

Az állatoknak is van tagolatlan hangjelekkel figyelemfelhívó, tájékoztató „beszéde”, de ezek *a mindenkori jelen* eseményeihez kapcsolódnak. Az ember hangképző szerveinek hosszú fejlődése folyamán a tagolatlan hangjelek fonémákká, fonémasorokká alakultak, amelyekkel gondolataikat szavakká, mondatokká formálták. Ebben a folyamatban a gondolkodással együtt fejlődött a beszéd kifejező képessége, amikor a közös munkavégzés folyamán az emberek már bonyolult összefüggéseket, **információkat is** közölni tudtak egymással.

A közös nyelvű kommunikáció segítségével az embercsoportok szerveződni tudtak. Sors és érdekközösségek jöttek létre, amelyekben kialakultak az együttélés szabályai, a megmaradást szolgáló erény és bűn alapvető fogalmai. Kiválasztódtak a vezetők, s a munkamegosztás folyamán létrejött a magántulajdon és az állam, amely a közös belső és külső érdekeket már elfogadott erőszakos eszközökkel gyakorolta. Elkülönült a népességtől az államot fenntartó adópíramis, a szokásjogok törvényekké alakultak. ***Az írással az információk őrzése, felidézhetősége függetlenné vált az emlékezettől. A nyelv tárgyasult.***

— Az emberiség fejlődése az eltérő földrajzi és egyéb körülmények miatt sem volt egységes folyamat. Az első, nagy jelentőségű írások a fejlett folyamparti ókori államok területén jöttek létre. Amikor ***a közigazgatásban az információk rögzítése már elemi igényként jelentkezett***, hogy az adókat, törvényeket, stb. fel tudják jegyezni. Alkotóiktól a szomszéd népek is átvették írásukat és a saját nyelvükön alkalmazták szükségleteik kielégítésére. Ettől lett egy írás jelentősebb a többi elhalt íráskezdeménytől.

—***Az írások történetét is ebben a folyamatban lehet csak tudományos igénnyel vizsgálni.***

Története az évezredek homályába vész. Csak annyi bizonyos, hogy előfeltétele volt a társadalom fejlettségi szintjének olyan foka, amikor hiánya gátolni kezdte a szervezett tevékenység mindennapjait. Szükséglete hiányként jelentkezett.

„Bizonyosnak látszik az, hogy az írás, a gondolatnak rögzítése nem találmány. Nem olyan, mint pl. a villanygőz vagy gőzgép, melynek az emberi fejlődés

dés bizonyos szakaszában — igaz ugyan, hogy az előző időszakok ismereteit magába foglalva, de mégis — minden hasonlító előzmény nélkül születtek meg. Nem egyetlen ember, nem is az emberek egy csoportja találta föl, hanem az ember közösségi életének kialakulása és fejlődése során, az évezredek lassú evolúciós folyamatában alakult ki, mint szükséges dolog, mint a gondolatrögzítés, az emlékeztetés, a közlés eszköze. Együtt, legalábbis szinte egy időben keletkezett a beszéddel, a szóbeli közlést tehát követte, azt rögzítette. Fejlődése ugyanolyan mértékű és ütemű volt, mint az ember szellemi fejlődése: azt tükrözte változataiban, technikájában, eltéréseiben.” (Petőcz Károly: Az emlékeztetőktől a nyomtatott betűig, 11.)

Az írások legkorábbi előzményei az őskori barlangfestményekhez köthetők, amikor az ember a gondolatait olyan időjárástól védett helyek felületeire rajzolta, festette, vagy véste, hogy azok még ma is jól láthatók. (L.: *Cave and rock paintings*) **Kortárs állatokat és embereket**, vadászokat ábrázolnak, — meglepően magas művészi színvonalon:

A baloldalt látható őskori rajzot, egy állatát kereső 67 éves kuvaiti pásztor fedezte fel egy barlangcsoport alig látható bejáratánál, ahol a helyszínen dinoszaurusz csontokat is találtak:

„These prehistoric pictograms seem to illustrate dinosaurs being hunted by humans” adds. Mr. Al-Shalafi.” („Ezen történelem előtti piktogramok úgy tűnnek, hogy dinoszauruszokat illusztrálnak, amelyekre emberek vadásznak” teszi hozzá Mr. Al-Shalafi.”) „This could mean that humans are actually to blame for their extermination. This is certainly a revolutionnary new perspective and it will certainly be hard for many historians and archeologists to accept.” („Ez azt jelentheti, hogy kiirtásuk felelőse valóságban az embereké. Ez határozottan egy forradalmian új perspektíva, amit minden bizonnyal sok történésznek és régésznek nehéz elfogadni.”) (*Science/Archeology* 2014. március 9. Bob Flanagan)

Már ekkor segítő társ a sikeres vadászatban a farkasokból háziasított kutya, amely segítette az ember gyorsabb fejlődéséhez a fehérjedús élelem megszerzését. (Jobboldali barlangfestményen.)

A legrégebbiek korát 30-40 000 évre becsülik. **Minden földrészén előfordulnak**, ahová az ember eljutott. A legkorábbiak Ázsiában és Európában. Számuk ma már több ezerre tehető. Festékeiket a környezetükben található anya-

gokból alkották. Fő színeik a piros, fehér és fekete. Fák és növények rajzai csak elvétve láthatók. (L.: *Cave and rock paintings*)

Úgy 10 000 éve, a rajzok már sziklákba vésve átkerültek a barlangokból a külszínre. Egyes esetekben a közösségek által elfogadott ábrázolásaik már piktogrammák előzményeinek is tekinthetők. A baloldali kínai sziklarajzon, az 'ember' szimbólumok rajzai között középen egy ☉ 'Nap'-szimbólum látható, amelynek piktogrammaként is változatlan maradt a rajza:

A jobboldali sziklarajzon szintén szimbólumok rajzai láthatók egy kiemelt részlettel.

A nagy területen széttagolódott embercsoportok között az évtizedek folyamán elkülönült, saját hagyományok jöttek létre, ezért a barlang és kőrajzok emberalakjai már hit és tudatviláguk szerint nagy változatosságban ábrázoltak. Az állatok festményei és rajzai valóságűek.

A neolitikus őstársadalmak felbomlásával és **a technika fejlődésével** a kedvezőbb földrajzi klíma, **a megváltozott termelési mód következményeként kialakultak a folyammenti kultúrák és államok. A legrégebbi írások — egymástól teljesen függetlenül — legalább négy helyszínen jöttek létre, ahol** az önellátást már meghaladta a mezőgazdasági termelés, és megkezdődött a kereskedelem.

Írásuk függetlenségének bizonyossága, hogy az azonos jelentésű írásjegyek rajzai rendre különböztek egymástól! Más volt az előzményük, és más az írások szisztémája is. Csak egy-két, mindenhol azonos természeti jelenség rajza és jelentése azonos. Ilyen a 'Nap' ☉ „napkarika” szimbóluma. L.: kínai: ☉ 'Nap'; Egyiptom: ☉ 'Nap; nap'; Indus-völgy: ☉ (?).

Az írás nem csak a memória rögzítésének eszköze volt. Elsajátítása, **a hivatalnoklét** mentesített a fizikai munkától, és a munkamegosztó piramis különböző szintjein hatalmi pozíciót is jelentett.

Az írással felhalmozott, rögzített ismeretek a hatalom birtoklásának, elismertetésének eszközévé, kellékévé váltak az írástudatlan tömegek felett.

A folyammenti kultúrák államszervező, gazdasági és kulturális fejlettségükkel, **írásuk terjesztésével** nyerték el történelmi jelentőségüket. **De államaik és alkotóik nyelve eltűnésével, írásuk folyamatos, igazolható használata is megszűnt.** Évezredek múltán a megismerésük is csak tehetséges kutatók munkásságának eredménye. Egyedül a kínai írás használata folyamatos és fejlődő, létrejöttétől mindmáig.

Az írás kezdeteit nem csak a barlang és kőrajz előzményekhez lehet kötni, hanem a mennyiségi adatok kevésbé látványos emlékeztetéséhez is. A számolás és írás kezdetei az emberi társadalmak ősmúltjának alig ismert mélységeibe vezetnek, és különböző emlékeztetőkben érhetők tetten.

Előfordultak mindenütt, ahol az ember önmaga, vagy mások számára valamit meg akart jelölni. Előzményei szoros kapcsolatban állnak az emberi gondolkodás, a társadalom fejlődésével. Emlékeztető bármi lehetett a helyi viszonyok szerint.

Lehetett két ember, vagy közösségen belül megegyezés. Lényege, hogy valamit, valamilyen módon emlékeztetve rögzítsen, és ne lehessen összecserélni más adattal.

Az egyik közösség többnyire nem értette meg a másik közösség egyezményes jeleit, jelképeit, ha azok nem „beszélő” jel(zés)ek (jelképek) voltak. Csak akkor, ha elsajátította.

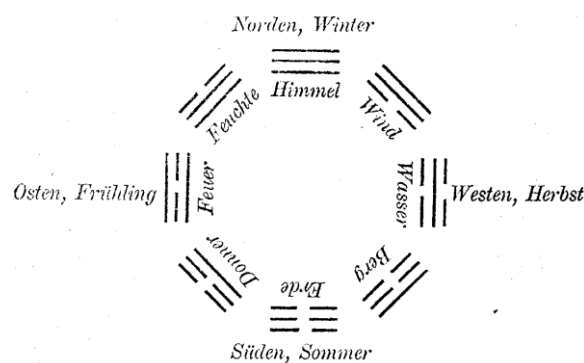
Az írás egyik sajátos előzményének tekinthető a csomóírás is, amely a legfejlettebb formáját a perui inkáknál érte el, ahol a különböző színek, a csomók nagysága és elhelyezése volt az emlékeztetés és közlés módja. (L.: index.hu)

Az inkák az államigazgatásban is használták a *kipuknak* nevezett csomójeleket. Számadatok feljegyzésére szolgáltak. A főzsinorra kötött, különböző színű mellékfonatokból állt, amelyen a különböző színek, különböző adatokat jelentettek.

A csomókötés szerte e világon elterjedt eszköze volt az írást megelőző emlékeztetésnek. Vele rokon eljárás volt a kagylófüzerek alkalmazása, amely a nyugat-afrikai négerék és az észak-amerikai indiánok körében volt elterjedve. A kagylók színe, elhelyezkedésük helyzete hordozta az üzenet tartalmát. Vagy kis agyagszobrocskák, kődarabok.

*Az emlékeztetők közé tartozik a három vonal párhuzamos kombinációival ábrázolt kínai **Pa-Kua** (pákva) is:*

Eredete Kína ősmúltjába vezet. Alapja a kínai filozófia két alapelve: a Jin (árnyékos oldal) és a Jang (napos oldal):

Egymással ellentétes fogalmak. Egyik nélkül a másik sem létezik. A Pa-Kua fogalmainak ábrázolásai e két alapelv vonalából alkotott trigrammákból állnak. A Jang (egyenes vonal) és a Jin (kétte osztott vonal) segítségével alkották meg a „Nyolc Változás” filozófiájának szemléltetését, amelynek részletes leírása először a Yi Ying-ben (a Változások Könyvében) jelent meg i. e. 1250 körül. Ezek a piktogramok nemcsak egymással ellentétben levőket jelölnek, de egyúttal jelképezik az átalakulást egyik végletből a másikba, ahogy az évszakok is változnak. Negatív és pozitív; víz és tűz; nő és férfi; nyár és tél, stb., stb.

A Pa-Kua fogalmainak ábrázolásmódja nem része (közvetlenül) a kínai írás piktográf előtörténetének.

„Egy legenda szerint az első kínai írásjegyet, és ezzel együtt az írást [Cang-csie](#) alkotta meg i. e. 2650 körül. Cang-csie a [kínai mitológia](#) legendás alakja, az ugyancsak legendás [Sárga Császár](#) egyik hivatalnoka. A feljegyzések szerint Cang-csiének négy szeme és négy pupillája volt. Az 5. században élt irodalmár, Liu Hszie 劉勰 a következőképpen írja le az írás felfedezését: „Amikor kialakult az írott képek rendje, nem kellett többé zsinórt csomózgatni; madárnyomok adták az ötletet ahhoz, hogy megteremtődjék az írás, mely kimondott szavainknak testi formát ad, a művészi szépségnek pedig lakóhelyet biztosít. Amikor Cang-csie feltalálta az írást, a kísértetek sírtak, és gabona szállt a levegőben; amikor pedig a Sárga Császár alkalmazni kezdte, hivatalnokai rendet tudtak tartani, s képesek voltak a nép helyzetét helyesen megítélni...”

„Más források szerint nem a minisztert, Cang-csiét, hanem magát Huang Tit, azaz a Sárga Császárt illeti a dicsőség az írás feltalálásáért. Érdekesség, hogy mindkettejüket négy-négy szemmel képzeltek el, ami bizonyos sámán jellegén túl a különleges éberség szimbóluma.” (Wikipédia)

Kína neolitikus korszakában több kultúrközpont létezett. Ezek közé tartozott Yangshao, Liangzhu, Banpo, Majiayao és Longshan.

Banpo és Jiangzhai kora-neolitikus városok régészeti feltárásánál kerámia edénytöredékeken jellegzetes kínai karaktereket találtak, amelyeket egyesek a kínai jócsont képelek előzményének vélnek az i. e. 5. és 4. évezredből:

S bár rajzuk egyezik egynémely kora-kínai (*hun! ótörök és székely!*) írásjel rajzával, nem bizonyítható, hogy milyen nyelvet képviseltek. Ezért vitatják, hogy a kínai írás előzményének tekinthetők.

Ezzel egyet kell értenünk, **mert csupán a rajzuk alapján nem bizonyíthatók, nem köthetők egyetlen nyelvhez sem írásjegyek! — ha rajzukon kívül más, nyelvi összefüggést bizonyító adataikat nem ismerjük.** Még akkor sem, ha azok a kínai kultúra „törzsterületén” fordultak elő.

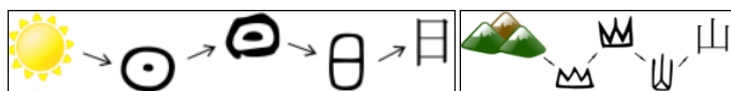
Az első, már összefüggésükben olvasható kínai feliratokat teknős páncélok, vagy más állatok lapockacsontjaira vésett **jócsont feliratokon** találták meg. (i. e. 1600 — i. e. 1000) A Han-dinasztia (i. e. 206 – i. sz. 220) óta a földből előkerült csontokat sárkánycsontoknak vélték, ezért porrá törve gyógyászati célokra használták. Csak 1899-ben fedezte fel a magas hivatali rangot viselő *Vang Jizsung*, hogy a csontokon ősi írásjegyek vannak. Azóta több tízezer került elő belőlük. A Sang (-Jin) korban (i. e. (XVII) XIV-XI. sz.) a jóslás ceremóniájának eszközei voltak. A baloldali képen egy teknős alsó páncéljára, a jobboldalin egy lapockacsontra vésett jóslófeliratot látunk:

A Sang-kori jóscsont leletek már egy fejlett, archaikus képírás jeleit mutatják. Tárgyuk az uralkodó jelenlétében tartott jóslások, amelyek a várható időjárással, az eső megérkezésével, a terméskilátásokkal, vagy a katonai szerencse alakulásával kapcsolatosak.

A csontokat megtisztították és kis mélyedéseket véstek beléjük, majd felhevítették és a repedésekből igyekeztek választ kapni a feltett kérdésekre. A csontokra utólag a kérdéseket és a válaszokat is felvésték a korabeli piktogrammákkal. Az írásjelek függőlegesen, jobbról balra tartó sorokban követték egymást.

A kínai írás fejlődésének folyamata jól feltárt, mert bőséges írástörténeti anyag maradt az utókorra. A kínai piktogrammok sajátos fejlődésen mentek át. Példaként a 'Nap' és a 'hegy, hegység' piktogramja:

Már a Sang-korban megjelentek a bronzkészítményeken különböző feliratok, amelyekre legtöbbször a tulajdonos nevét írták fel, vagy a termékét készítő a névjegyével látta el. De hosszabb feliratok is előfordultak, amelyek rituális bronzedényeken jelentek meg, és kapcsolatban voltak a jósfeliratokkal.

Bronzfeliratokat az i. e. 14. századtól az i. e. 1. századig készítettek a különböző fejedelemségekben, s ezek fontos szemléltetői a kínai írás történetének.

Ezek eredménye volt a nagy pecsétírás (i. e. 1100 — i.e. 700), és a kis pecsétírás (i. e. 5.–3. szd.). A nagy pecsétírás jegyei még szinte azonosak a jóscsont feliratok piktogramjaival. A kis pecsétírás jegyei már kevésbé képírás jellegűek, a modern írásjegyek előzményeinek tekinthetők.

A Qin-dinasztia (Kr. e. 221–206) alapító császára, Qin Shi Huangdi nem csak Kínát egységesítette, hanem a kínai írást is. Ennek eredményeként vált hivatalossá i. e. 206 és i. e. 220 között.

Az alábbi táblázatban néhány kínai piktogram változásait látjuk a jóscsont változatoktól a mai modern írásjegyig az „ANCIENTSCRIPTS. COM” kínai írásismertetőjéből:

	oracle bone jiaguwen	greater seal dazhuan	lesser seal xiaozhuan	clerkly script lishu	standard script kaishu	running script xingshu	cursive script caoshu	modern simplified jiantizi
rén (*nín) human	𠤎	𠤎	𠤎	人	人	人	人	人
nǚ (*nraʔ) woman	𡥉	𡥉	𡥉	女	女	女	女	女
ěr (*naʔ) ear	𦊐	𦊐	𦊐	耳	耳	耳	耳	耳
mǎ (*mrāʔ) horse	𠂇	𠂇	𠂇	馬	馬	馬	馬	马
yú (*ŋa) fish	𩺰	𩺰	𩺰	魚	魚	魚	魚	鱼
shān (*srān) mountain	𡵓	𡵓	𡵓	山	山	山	山	山
rì (*nit) sun	𠄎	𠄎	𠄎	日	日	日	日	日
yuè (*ŋwat) moon	𠄎	𠄎	𠄎	月	月	月	月	月
yǔ (*waʔ) rain	𩺰	𩺰	𩺰	雨	雨	雨	雨	雨
yún (*wən) cloud	𩺰	𩺰	𩺰	雲	雲	雲	雲	云

Az oszlopok balról jobbra: jóscsont; nagy kagylóírás; kis kagylóírás; hivatali, adminisztratív írás; hagyományos írás; folyóírás; kurzív írás; modern írás. A jóscsont és a kagylóírást a bronztárgyak feliratainak írásjegyeivel együtt a kínaiak **ku-ven** (gu-ven)-nek, vagyis: „ősi írás”-nak nevezik.

Amíg korai képirás (piktográfia) volt a kínai írás, a szavak korábbi hangalakjai majdnem ismeretlenek voltak. Újabban Bernhard Karlgren rekonstrukcióit meghaladva már újabb és újabb, a kínai nyelv hangtörvényein és összehasonlító módszeren alapuló hangtörténeti rekonstrukciókat tárgyaló művek születnek. Például: Hongyuan Dong: *A history of the chinese language* (A kínai nyelv története), New York, 2014.

Már közel kétezer éve, **Hszü Shen** (58-147) a *Shuowen Jiězi* („Az egyszerű és összetett írásjegyek magyarázata”) szerzője etimológiai szótárában hat csoportba osztotta a kínai írásjegyek szerkezeti típusait.

Ezek közül a harmadik, amelyben a bonyolultabb írásjegyek már két részből állnak. Az összetett írásjegyek bal oldalán a *fogalomköröket alkotó* gyökjelek (kulcsok) vannak. Ilyen kb. 200 - 214 van, amelyek jelölik és megmutatják az új írásjegyek tárgykörét. Jelezve, hogy az írásjegy (és a kínai szó) milyen fogalomkörbe tartozik. (Alábbi példánkban a 𣎵 ’víz, folyadék’ gyökjele a ’jég’ és a ’víz’ összevont, „rövidített” rajza.) A *jobbaldalon* pedig a kiejtésre megközelítően utaló, fonetikai elemeket tartalmazó írásjegyek vannak.

Ily módon a 𣎵 ’víz’ gyökjel a: „河 *hō* (folyó)”; a „冰 *csjáng* (folyam)”; a „洋 *jáng* (óceán)”; a „酒 *csjó* (szesz(esital))”, stb. írásjegyeinek *fogalomköri* meghatározója. (L.: Nagy Bálint 1989, 353)

A kínai írás ekkor már piktofonetikus. ***De ez nem befolyásolta a hunok által már lényegesen korábban átvett kínai ó-képirás (Ku-wen) piktogrammáinak rajzait és jelentéseit.***

Kétezer éve vették át és alkalmazták a saját nyelvükre **a kínai írásjeleket a kóreaiak** (handzsa), de 1440 körül a japán kandzsi és hiragana mintájára megalkották a (hangul) betűírást, amely magánhangzók és mássalhangzók alkotta szótagokból áll.

A kínai írást vették át a vietnámiak is, amikor i. e. 111-től (megszakításokkal) 938-ig kínai uralom alatt éltek. A 10. századtól a kínai írást a saját nyelvükhöz igazították oly módon, hogy a kínai jegyeket párosították vietnámi hangtani elemekkel (Chu-nom írás). A 17. században európai misszionáriusok érkeztek, de csak a francia gyarmatosítás idején tértek át véglegesen a latin betűk használatára.

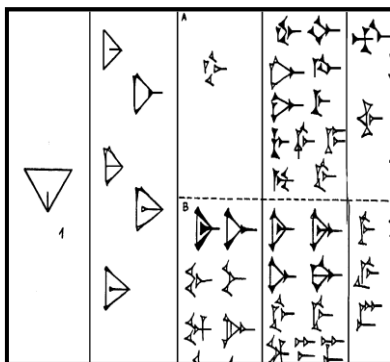
A japánok az 5. században vették át a kínai írást (kandzsi). A japán ragozó nyelv, így az egyszerűsített karakterű hiragana és a katakana már alkalmazta a japán kiejtést és nyelvtant.

Az ötörök és székel betűk is csak a kínai írástörténeti szakirodalomban egyeztethetők rendre, rajzuk és hangértékük segítségével helyreállított piktoqram előzményeikkel.

Mezopotámiában már i. e. 8000 körüli időből találtak agyagból formált, mennyiségeket számszerűen nyilvántartó jelképes agyagszobrocskákat. Hasonló, távoli előzményekből, i. e. 3300 körül alkották meg és fejlesztettek tovább a sumérek írásukat, amelynek íráshordozója szintén az agyag volt. Ez határozta meg az írás fejlődésének lehetőségét ott, ahol korlátlanul állt rendelkezésükre.

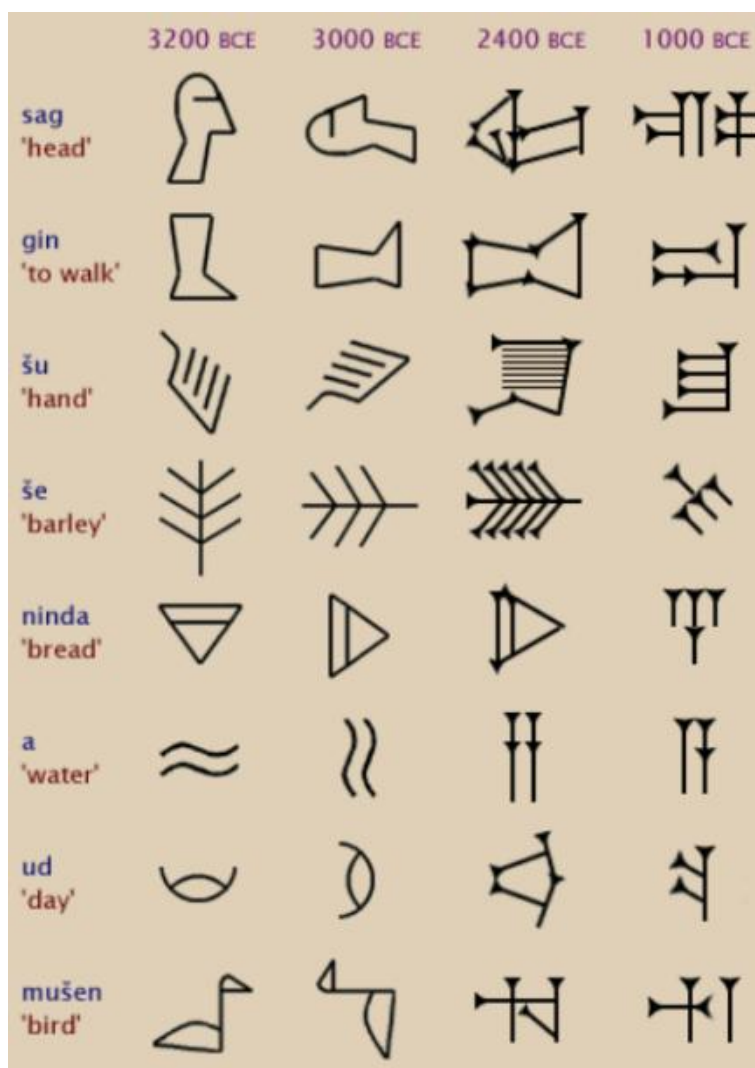
A sumérral egy időben alkották meg Elámban, a mai Irán területén a **sumér képiráshoz hasonló írást**, amely i. e. 1300 körül ékírássá alakult. Használata a sumérnál hamarabb befejeződött (kb. i. e. 500 körül). Nyelve szintén ragozó szigetnyelv lehetett. Története, fonológiája máig sem feltárt.

A sumér jelek kezdetben szimbólumok, tárgyak rajzai voltak. Például a 'nő, asszony' ósumér jele („Labat (*Labá*) No. 554. „GEME, MI sinništu femme;”) egy „ágyékháromszög” szimbóluma, amelynek rajza balra 90°-al el lett forgatva, mielőtt ékírás jellé alakították:

Az ékírás név onnan ered, hogy az előre elkészített agyagtáblába (az agyag íráshordozóba) egy vékony, ékszerű fapálcával belenyomkodták a piktoqramok

rajzát, majd megszártították. A fontosabbakat kiégették. Ezért jelentős számú írástörténeti és kulturális emlék maradt az utókorra, köztük a 12 agyagtáblán a Gilgames-eposz, az emberiség legelső nemzeti eposza. (Sumérul: Bilga-mesz, amely „Öreg ifjút” jelent. (WIKIPEDIA) (Mások szerint: „Bátor fényhozó”-t.) Magyar nyelven Rákos Sándor fordításában volt először olvasható. (*Gilgames*, Magyar Helikon, 1960) Az alábbi (ANCIENTSCRIPTS.COM) táblázatban néhány sumér piktogram rajzát látjuk időrendi változásaikban:

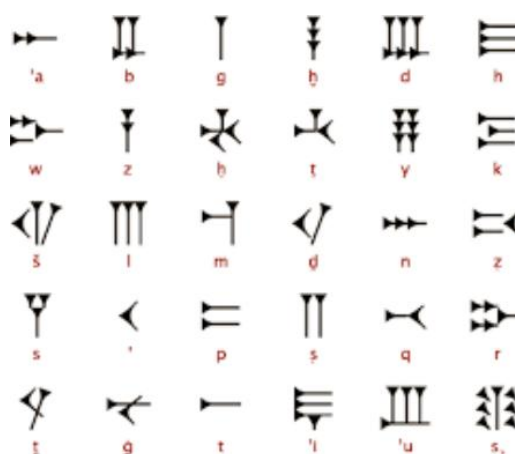

Kr. sz. e. 2800 körül a sumér írásban megjelentek a fonetikai elemek, amelyek lehettek jelentés nélküli, vagy jelentéssel is rendelkező jelek. Az agyagba nyomott ékszerű fapálca eleje mélyebb és szélesebb nyomatot adott, mint a fapálca fogás felőli vége. Az ékírás módját más írások jelölésére is *átvették*.

Az *ékírás* szóban az „*ék*” a jelek jelölési módját nevezi meg, miként a *rovásírás* szóban is a betűk fába „*rovás*” módját. Ezért sem az „*ék*”, sem a „*rovás*” szó nem lehet egy írás neve, mert az csak a jelek (betűk) rögzítésének módja, művelete az íráshordozón.

A sumér ékírás átvételéből alakult ki a sémi akkádok írása, miként a sumér képirással összefüggésben az óelámi képirás, majd az i.e. 3. évezredben az akkádból importált középelámi ékírás is. Jellegzetes, ékírás elemekből áll a más-salhangzókat rögzítő **ugariti** és **óperzsa** írás. Ez utóbbi megfejtését Grotenfeld kezdte el, s Rawlinson fejezte be a régebbi szójeles-ékírásos emlékek feltárásával a 19. sz. közepén.

Egyelőre rejtély az ékírásokhoz kötődő Ugariti ékírás (i. e. 1330-tól i. e. 800-ig) betűinek története, amely írás nevét az ókori Ugarit (ma Ras Shamra Szíriában) várostól kapta, ahol ékírással „írt” táblákat találtak. Az ékírás betűk hangértékei:

Egyetlen más ékírás betűivel nem mutat rajzaiban és hangértékeikben megnyilvánuló összefüggést.

Egynémely ugariti ékírás betűnek a protosínai és a koraföníciai betűk rajzvonalaival látok némi logikusan kapcsolható hasonlatosságot. S ez időrendben is egybeesik a protosínai és a koraföníciai írással.

Az ékírás módját a sumérektől a következő írások vették át: **elámi írás**, kb. i. e. 1300-tól i. e. 500-ig; **akkád írás** i. e. 2500-tól i. u. 100-ig; **ebalai írás** i. e. 2500-tól i. e. 2250-ig; **mári írás** i. e. 1800 és i. e. 1750 közö-től i. e. 1100-ig; **hurri írás** i. e. 1800-tól i. e. 1400-ig; **ugariti írás** i. e. 1300-tól i. e. 800-ig; **közép-babiloni** és **közép-asszír írások** i. e. 1500-tól i. e. 700-ig; **új-asszír írás** i. e. 1000-tól i. e. 700-ig; **urartui írás** i.e. 900-tól i. e. 700-ig; **óperzsa írás** i.e. 600-tól i. u. 400-ig; **új-babiloni írás** i. e. 700-tól i. u. 100-ig.

A felsorolt időpontok után már nem voltak használatban. S bár a sumér írást átvették a sémi akkádok és a babiloniak a saját nyelvük lejegyzésére, a sumér nyelv és írás még holt nyelvként is használatos volt művészi, vallásos és tudományos célból i. u. az 1. századig. Akár a latin nyelv máig.

Az egyiptomi civilizáció több mint három évezreden át létezett! — s ebben a legnagyobb szerepe írásuknak volt. Hittek a hallhatatlanságban. Zálogát a test konzerválásában és az elhunyt neve fennmaradásában vélték. Ez mutatkozik

meg az egyiptomi írás **hieroglif**, „szent véset” görög elnevezésében is, mert rengeteg név maradt fenn egyiptomi írással.

Az egyiptomiak a *medu netjeru*, „az istenek szavai” névvel illették írásukat, mert feltalálását Thot istennek tulajdonították. Az 1960-as években még voltak olyan vélemények, amelyek szerint *az egyiptomi hieroglifikus írás valamilyen kapcsolatban lehetett a sumérek írásával. Ez fordította egykor figyelmem az írások jegyeinek történeti összehasonlítása felé*, és hamar arra a véleményre jutottam, hogy: **semmi közük sem volt egymáshoz!** Miért?

Azért, mert azonos jelentésű képleteik rajzai különböznek! Néhány egyiptomi képjel rajza és jelentése:

 két nád; bagoly; keselyű; száj; hurok; hal; kobra
 csillag; kéz; víz hullám; lábszár; lépő lábak; ház;
 völgy; felemelt karok; sodrott vászon; fazék; ülő tisztviselő;
 mezei nyúl; repülő kacs; fa; kampó; nyílhegy.

Írások összefüggése bizonyításának alapfeltétele, hogy piktogram előzményeik rajzainak és jelentéseinek a kapcsolatuk időpontjában (többnyire) rendre egyezni kell!

Ilyen egyezések a sumér és egyiptomi, és más folyamparti műveltségek írásának történetében sincsenek. Ezért a belőlük származó írások jelei, betűi sem vezethetők vissza (hitelesen) más írásokba, más piktogramokba. Csak abba az egybe, amelyből származtak!

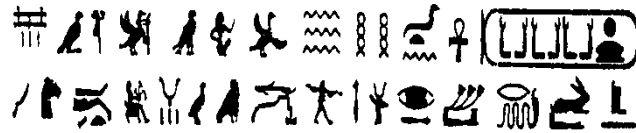
Minden írásrendszerbe tartozásnak meghatározó adatai, kritériumai vannak, amelyek alapján összefüggéseiket, „rokonságukat” bizonyítani tudjuk. **Legfontosabbak a nyelvi, jelentéstörténeti adatok! Mert az írásjelek rajzai egy bizonyos nyelven kimondott jelentések rajzát, szimbólumait rögzítik.** Ezért:

Piktogrammákat, idogrammákat rajzunk és a jelentésük alapján azonosítunk.

Betűket piktogram előzményeiből származó **rajzokkal és a betűképzés korabeli nyelvén, a jelentés szavából képzett** (többnyire) **akrofoniás** (szókezdő) **hangértékükkel**. Vagy esetenként véghangzókkal képzett hangértékekkel, amikor a betűképző nyelvben szókezdőként abetű hangértéke még nem létezett.

Szükséges piktográfiájuk hiteles szakirodalma is, hogy a betűk piktogram előzményű rajzát és jelentését meg tudjuk állapítani, és **kellő nyelvi ismeret a célnak megfelelő írástörténeti műveletek elvégzéséhez.**

Minden folyamparti írás írás képelekből (piktogrammákból) született. Az egyiptomi írás előzményeiről nincsenek adatok. Emlékei már egy kialakult írást mutatnak. Olyan ideogrammákból és determinatívumokból álló fonetikus szótag- és betűírás, amelyek szimbólumrajzai természetűek. L.: (Petőcz 46):

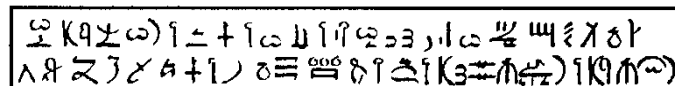

Jelölésmódjuk értelmezése bonyolult. Jelölhetnek mássalhangzó csoportot, vagy egy szót. Létrejöttének idejét i. e. 2900 körüli időpontban határozták meg. Ekkor megerősödött Egyiptomban a központi hatalom, s az írás az állam működésének fontos eszközét alkotta. Több mint 500 jelből állt. Többnyire kőbe vés-
ték, embereket, állatokat, növényeket, testrészeket, tárgyakat ábrázoltak. Voltak olyan jelek is, amelyek azt határozták meg, hogy melyik csoportba tartoznak a jelek. Elsősorban neveket, sírfeliratokat, történeti eseményeket rögzítettek. Amint ecsettel és tintával bőrre, papiruszra kezdték írni a jeleket, formáik egyszerűsödtek.

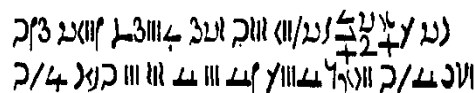
A determinatívumok többségének önmagában nem volt jelentése. Szerepük abban állt, hogy az azonos írásmódú szavaknak megkülönböztető jelentéseket adtak. Az írás és olvasás irányát az adta meg, hogy a benne szereplő ember és állatrajzok milyen irányba néznek.

Az egyiptomi írás egyik jellegzetes hordozója volt a papirusz, amely a nílusi sás beléből készült úgy, hogy szeleteket vágtak belőle, egymásra helyezve, keresztbe-hosszába, több réteget összetömörítettek.

A hieroglifikus írásból alakult ki a kurzikus hieratikus „papi” írás i. e. 2570 és 2450 között. Egyszerűsödött formáit papiruszra írták a hivatalnokok. A mindennapi életben használták. Csak jobbról balra lehetett írni és olvasni. (L.: Petőcz 46.):

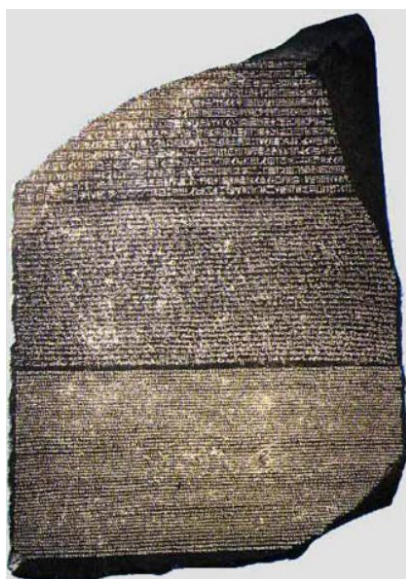
További egyszerűsödéssel jött létre a szintén kurzív demotikus (népi) írás, amit több mint ezer évig használtak. (L. Petőcz 46.):

A római hódítás következményeként, 391-ben I. Theodosius betiltotta az összes nem keresztény templomot. A latin nyelv és írás használatával az egyiptomi írás 1400 évre feledésbe merült.

A francia Jean-François Champollionnak sikerült az írás olvasatát elődei (Johan David Åkerblad (1763–1819) és Thomas Young (1773–1829) munkássága nyomán megfejteni, amit 1823-ban, a *Précis du Système hiéroglyphique*-ben tett közzé.

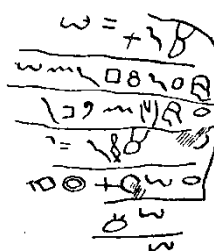
Előzménye a rosette-i kő megtalálása volt. Bonaparte Napoleon tábornok hadjárata (1798–1801) alatt Pierre-François Bouchard francia kapitány fedezte fel a Rosette nevű kikötővárosban:

A sötét gránitkövön hieroglifákkal, démotikus írással és görög írással írt (azonos tartalmú) feliratot talált. A görög írás segítségével sikerült Jean-François Champollionnak az ősi egyiptomi feliratok olvasatát megfejteni. A követ [1802](#) óta a [British Museum](#)-ban őrzik.

1904 -ben fedezték fel a Sínai-félszigeten **a Proto-Sínai írást** (i. e. 1900-tól i. e. 1100-ig használták), amikor régészek feliratos szobrokat, Flinders Petri felesége pedig nyolc táblát talált, amelyeken egyiptomi hieroglifák sorokba rendezett vésetei álltak. *A Proto-Sínai közvetlen folytatása a Föníciai írás.*

Sir Alan Gardiner Henderson egyiptológus (1879 — 1963) fejtette meg a feliratokat, s megállapította: **az írás mindössze 32 jeltől áll, és minden jel más-salhangzót jelöl.** Magánhangzót nem, mivel azok a szavak hangrendjéből következtek. Az írás iránya változó. A sémi nyelvű alkotók a hieroglif jelek jelentését a saját nyelvükön nevezték meg, és a jelek egyszerűsített rajzával és szókezdő hangjával (akrofoniájával) mássalhangzó hangokat jelölő betűket alkottak. Mindez i.e. a II. évezred közepe táján történhetett. L.: Friedrich – Jensen 225. ábra:

Később Felső-Egyiptomban is találtak „proto-sínai” feliratokat, ahol egyiptomi adatok is igazolták sémi nyelvű nép jelenlétét. Annyi bizonyos, hogy az újítás egyik oka az egyiptomi írás bonyolultsága lehetett.

A nagyszámú ideogrammákból és determinatívumokból álló egyiptomi szótag- és betűírás elsajátítása nehéz volt — és az egyiptomi nyelv ismeretéhez kötődve működött. A mássalhangzókat jelölő betűkkel lényegesen kevesebb írásjel használatát kellett elsajátítani. A magánhangzókat nem jelölték, mert azok adódtak a nyelv szavainak hangrendjéből.

A Proto-Sínai írás közvetlen folytatása a föníciai írás, amelyből az arámi, a görög és számos más, az írás családba tartozó európai írás is származott. A sémi arab írások is.

Az alábbi (ANCIENTSCRIPTS.COM) táblázatban az egyiptomi hieroglifákból származó betűk rajzait és sémi nyelvű jelentéseit látjuk, föníciai és görög átvételű hangértékeikkel:

Letter Name	Proto-Sinaitic	Early Phoenician	Greek	Phonetic Value	Letter Meaning
'aleph			A	[ʾ]	ox
beth			B	[b]	house
gimmel			Γ	[g]	throwstick
daleth			Δ	[d]	door
he			E	[h]	
waw			Ϝ ϝ Y	[w]	hook/peg
zayin			Z	[z]	
heth			H	[ḥ]	fence
teth			Θ	[t]	
yodh			I	[y]	arm/hand
kaph			K	[k]	palm of hand
lamedh			Λ	[l]	goad/crook
mem			M	[m]	water
nun			N	[n]	snake
samekh			Ξ	[s]	
'ayin			O	[ʿ]	eye
pe			Π	[p]	
tsade			Ϙ ϙ ²	[ṣ]	
qoph			Ϡ ³	[q]	
reš			P	[r]	head
šin			Σ	[š]	
taw			T	[t]	mark (?)

Az akrofonia (vagy: szókezdő hang elve) annyira logikusan természetes, hogy a Proto-Sinai betűk alkotásának hatásaként, vagy attól teljesen függetlenül, más íráscsaládban is alkalmazták. **Példa rá a kínai óképírásból származó ótörök és székely írás betűinek alkotása.**

De említhetnénk a germán runákat is, amelynek igen sok változata van.

Balra a germán futhark, jobbra a kevésbé ismert markoman runa a korai középkorból:

The Germanic Futhark											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
F	H	N	T	R	K	G	W	H	N	I	J
f	u	t	h	a	r	k	g	w	h	n	i
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
I	L	Z	S	T	B	M	M	I	O	X	M
I	p	z	r	s	t	b	e	n	i	g	o

Asch	ᚦ ᚨ ᚦ	a	His	ᚱ	i	Rehit	ᚱ ᚨ ᚱ	r
Birith	ᚷ ᚷ	b	Gilch	ᚷ ᚾ ᚷ	k	Suhil	ᚱ ᚱ	s
Khen	ᚱ ᚨ	ch	Lagu	ᚱ	l	Tac	ᚱ	t
Thorn	ᚢ ᚢ ᚢ	þ	Man	ᚷ	m	Hur	ᚱ ᚨ ᚱ	u
Eho	ᚱ	e	Not	ᚱ ᚷ	n	Helahe	ᚱ ᚱ ᚱ	x
Fehc	ᚱ ᚱ	f	Othil	ᚱ ᚱ	o	Huyri	ᚱ ᚱ ᚱ	y
Gibu	ᚱ ᚱ	g	Perch	ᚱ ᚱ ᚱ	p	Ziu	ᚱ ᚱ	z
Hagale	ᚱ ᚱ ᚱ	h	Khon	ᚱ	q			

A közvetlenül proto-sínai írásból származó föníciai, szintén mássalhangzókat jelölő írás. A szavakat nem különítették el egymástól. Iránya jobbról balra halad. **Az arámi és ógörög írás** előzménye:

𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿 𐥀 𐥁 𐥂 𐥃 𐥄 𐥅 𐥆 𐥇 𐥈 𐥉 𐥊 𐥋 𐥌 𐥍 𐥎 𐥏 𐥐 𐥑 𐥒 𐥓 𐥔 𐥕 𐥖 𐥗 𐥘 𐥙 𐥚 𐥛 𐥜 𐥝 𐥞 𐥟 𐥠 𐥡 𐥢 𐥣 𐥤 𐥥 𐥦 𐥧 𐥨 𐥩 𐥪 𐥫 𐥬 𐥭 𐥮 𐥯 𐥰 𐥱 𐥲 𐥳 𐥴 𐥵 𐥶 𐥷 𐥸 𐥹 𐥺 𐥻 𐥼 𐥽 𐥾 𐥿 𐦀 𐦁 𐦂 𐦃 𐦄 𐦅 𐦆 𐦇 𐦈 𐦉 𐦊 𐦋 𐦌 𐦍 𐦎 𐦏 𐦐 𐦑 𐦒 𐦓 𐦔 𐦕 𐦖 𐦗 𐦘 𐦙 𐦚 𐦛 𐦜 𐦝 𐦞 𐦟 𐦠 𐦡 𐦢 𐦣 𐦤 𐦥 𐦦 𐦧 𐦨 𐦩 𐦪 𐦫 𐦬 𐦭 𐦮 𐦯 𐦰 𐦱 𐦲 𐦳 𐦴 𐦵 𐦶 𐦷 𐦸 𐦹 𐦺 𐦻 𐦼 𐦽 𐦾 𐦿 𐧀 𐧁 𐧂 𐧃 𐧄 𐧅 𐧆 𐧇 𐧈 𐧉 𐧊 𐧋 𐧌 𐧍 𐧎 𐧏 𐧐 𐧑 𐧒 𐧓 𐧔 𐧕 𐧖 𐧗 𐧘 𐧙 𐧚 𐧛 𐧜 𐧝 𐧞 𐧟 𐧠 𐧡 𐧢 𐧣 𐧤 𐧥 𐧦 𐧧 𐧨 𐧩 𐧪 𐧫 𐧬 𐧭 𐧮 𐧯 𐧰 𐧱 𐧲 𐧳 𐧴 𐧵 𐧶 𐧷 𐧸 𐧹 𐧺 𐧻 𐧼 𐧽 𐧾 𐧿 𐨀 𐨁 𐨂 𐨃 𐨄 𐨅 𐨆 𐨇 𐨈 𐨉 𐨊 𐨋 𐨌 𐨍 𐨎 𐨏 𐨐 𐨑 𐨒 𐨓 𐨔 𐨕 𐨖 𐨗 𐨘 𐨙 𐨚 𐨛 𐨜 𐨝 𐨞 𐨟 𐨠 𐨡 𐨢 𐨣 𐨤 𐨥 𐨦 𐨧 𐨨 𐨩 𐨪 𐨫 𐨬 𐨭 𐨮 𐨯 𐨰 𐨱 𐨲 𐨳 𐨴 𐨵 𐨶 𐨷 𐨸 𐨹 𐨺 𐨻 𐨼 𐨽 𐨾 𐨿 𐩀 𐩁 𐩂 𐩃 𐩄 𐩅 𐩆 𐩇 𐩈 𐩉 𐩊 𐩋 𐩌 𐩍 𐩎 𐩏 𐩐 𐩑 𐩒 𐩓 𐩔 𐩕 𐩖 𐩗 𐩘 𐩙 𐩚 𐩛 𐩜 𐩝 𐩞 𐩟 𐩠 𐩡 𐩢 𐩣 𐩤 𐩥 𐩦 𐩧 𐩨 𐩩 𐩪 𐩫 𐩬 𐩭 𐩮 𐩯 𐩰 𐩱 𐩲 𐩳 𐩴 𐩵 𐩶 𐩷 𐩸 𐩹 𐩺 𐩻 𐩼 𐩽 𐩾 𐩿 𐪀 𐪁 𐪂 𐪃 𐪄 𐪅 𐪆 𐪇 𐪈 𐪉 𐪊 𐪋 𐪌 𐪍 𐪎 𐪏 𐪐 𐪑 𐪒 𐪓 𐪔 𐪕 𐪖 𐪗 𐪘 𐪙 𐪚 𐪛 𐪜 𐪝 𐪞 𐪟 𐪠 𐪡 𐪢 𐪣 𐪤 𐪥 𐪦 𐪧 𐪨 𐪩 𐪪 𐪫 𐪬 𐪭 𐪮 𐪯 𐪰 𐪱 𐪲 𐪳 𐪴 𐪵 𐪶 𐪷 𐪸 𐪹 𐪺 𐪻 𐪼 𐪽 𐪾 𐪿 𐫀 𐫁 𐫂 𐫃 𐫄 𐫅 𐫆 𐫇 𐫈 𐫉 𐫊 𐫋 𐫌 𐫍 𐫎 𐫏 𐫐 𐫑 𐫒 𐫓 𐫔 𐫕 𐫖 𐫗 𐫘 𐫙 𐫚 𐫛 𐫜 𐫝 𐫞 𐫟 𐫠 𐫡 𐫢 𐫣 𐫤 𐫥 𐫦 𐫧 𐫨 𐫩 𐫪 𐫫 𐫬 𐫭 𐫮 𐫯 𐫰 𐫱 𐫲 𐫳 𐫴 𐫵 𐫶 𐫷 𐫸 𐫹 𐫺 𐫻 𐫼 𐫽 𐫾 𐫿 𐬀 𐬁 𐬂 𐬃 𐬄 𐬅 𐬆 𐬇 𐬈 𐬉 𐬊 𐬋 𐬌 𐬍 𐬎 𐬏 𐬐 𐬑 𐬒 𐬓 𐬔 𐬕 𐬖 𐬗 𐬘 𐬙 𐬚 𐬛 𐬜 𐬝 𐬞 𐬟 𐬠 𐬡 𐬢 𐬣 𐬤 𐬥 𐬦 𐬧 𐬨 𐬩 𐬪 𐬫 𐬬 𐬭 𐬮 𐬯 𐬰 𐬱 𐬲 𐬳 𐬴 𐬵 𐬶 𐬷 𐬸 𐬹 𐬺 𐬻 𐬼 𐬽 𐬾 𐬿 𐭀 𐭁 𐭂 𐭃 𐭄 𐭅 𐭆 𐭇 𐭈 𐭉 𐭊 𐭋 𐭌 𐭍 𐭎 𐭏 𐭐 𐭑 𐭒 𐭓 𐭔 𐭕 𐭖 𐭗 𐭘 𐭙 𐭚 𐭛 𐭜 𐭝 𐭞 𐭟 𐭠 𐭡 𐭢 𐭣 𐭤 𐭥 𐭦 𐭧 𐭨 𐭩 𐭪 𐭫 𐭬 𐭭 𐭮 𐭯 𐭰 𐭱 𐭲 𐭳 𐭴 𐭵 𐭶 𐭷 𐭸 𐭹 𐭺 𐭻 𐭼 𐭽 𐭾 𐭿 𐮀 𐮁 𐮂 𐮃 𐮄 𐮅 𐮆 𐮇 𐮈 𐮉 𐮊 𐮋 𐮌 𐮍 𐮎 𐮏 𐮐 𐮑 𐮒 𐮓 𐮔 𐮕 𐮖 𐮗 𐮘 𐮙 𐮚 𐮛 𐮜 𐮝 𐮞 𐮟 𐮠 𐮡 𐮢 𐮣 𐮤 𐮥 𐮦 𐮧 𐮨 𐮩 𐮪 𐮫 𐮬 𐮭 𐮮 𐮯 𐮰 𐮱 𐮲 𐮳 𐮴 𐮵 𐮶 𐮷 𐮸 𐮹 𐮺 𐮻 𐮼 𐮽 𐮾 𐮿 𐯀 𐯁 𐯂 𐯃 𐯄 𐯅 𐯆 𐯇 𐯈 𐯉 𐯊 𐯋 𐯌 𐯍 𐯎 𐯏 𐯐 𐯑 𐯒 𐯓 𐯔 𐯕 𐯖 𐯗 𐯘 𐯙 𐯚 𐯛 𐯜 𐯝 𐯞 𐯟 𐯠 𐯡 𐯢 𐯣 𐯤 𐯥 𐯦 𐯧 𐯨 𐯩 𐯪 𐯫 𐯬 𐯭 𐯮 𐯯 𐯰 𐯱 𐯲 𐯳 𐯴 𐯵 𐯶 𐯷 𐯸 𐯹 𐯺 𐯻 𐯼 𐯽 𐯾 𐯿 𐰀 𐰁 𐰂 𐰃 𐰄 𐰅 𐰆 𐰇 𐰈 𐰉 𐰊 𐰋 𐰌 𐰍 𐰎 𐰏 𐰐 𐰑 𐰒 𐰓 𐰔 𐰕 𐰖 𐰗 𐰘 𐰙 𐰚 𐰛 𐰜 𐰝 𐰞 𐰟 𐰠 𐰡 𐰢 𐰣 𐰤 𐰥 𐰦 𐰧 𐰨 𐰩 𐰪 𐰫 𐰬 𐰭 𐰮 𐰯 𐰰 𐰱 𐰲 𐰳 𐰴 𐰵 𐰶 𐰷 𐰸 𐰹 𐰺 𐰻 𐰼 𐰽 𐰾 𐰿 𐱀 𐱁 𐱂 𐱃 𐱄 𐱅 𐱆 𐱇 𐱈 𐱉 𐱊 𐱋 𐱌 𐱍 𐱎 𐱏 𐱐 𐱑 𐱒 𐱓 𐱔 𐱕 𐱖 𐱗 𐱘 𐱙 𐱚 𐱛 𐱜 𐱝 𐱞 𐱟 𐱠 𐱡 𐱢 𐱣 𐱤 𐱥 𐱦 𐱧 𐱨 𐱩 𐱪 𐱫 𐱬 𐱭 𐱮 𐱯 𐱰 𐱱 𐱲 𐱳 𐱴 𐱵 𐱶 𐱷 𐱸 𐱹 𐱺 𐱻 𐱼 𐱽 𐱾 𐱿 𐲀 𐲁 𐲂 𐲃 𐲄 𐲅 𐲆 𐲇 𐲈 𐲉 𐲊 𐲋 𐲌 𐲍 𐲎 𐲏 𐲐 𐲑 𐲒 𐲓 𐲔 𐲕 𐲖 𐲗 𐲘 𐲙 𐲚 𐲛 𐲜 𐲝 𐲞 𐲟 𐲠 𐲡 𐲢 𐲣 𐲤 𐲥 𐲦 𐲧 𐲨 𐲩 𐲪 𐲫 𐲬 𐲭 𐲮 𐲯 𐲰 𐲱 𐲲 𐲳 𐲴 𐲵 𐲶 𐲷 𐲸 𐲹 𐲺 𐲻 𐲼 𐲽 𐲾 𐲿 𐳀 𐳁 𐳂 𐳃 𐳄 𐳅 𐳆 𐳇 𐳈 𐳉 𐳊 𐳋 𐳌 𐳍 𐳎 𐳏 𐳐 𐳑 𐳒 𐳓 𐳔 𐳕 𐳖 𐳗 𐳘 𐳙 𐳚 𐳛 𐳜 𐳝 𐳞 𐳟 𐳠 𐳡 𐳢 𐳣 𐳤 𐳥 𐳦 𐳧 𐳨 𐳩 𐳪 𐳫 𐳬 𐳭 𐳮 𐳯 𐳰 𐳱 𐳲 𐳳 𐳴 𐳵 𐳶 𐳷 𐳸 𐳹 𐳺 𐳻 𐳼 𐳽 𐳾 𐳿 𐴀 𐴁 𐴂 𐴃 𐴄 𐴅 𐴆 𐴇 𐴈 𐴉 𐴊 𐴋 𐴌 𐴍 𐴎 𐴏 𐴐 𐴑 𐴒 𐴓 𐴔 𐴕 𐴖 𐴗 𐴘 𐴙 𐴚 𐴛 𐴜 𐴝 𐴞 𐴟 𐴠 𐴡 𐴢 𐴣 𐴤 𐴥 𐴦 𐴧 𐴨 𐴩 𐴪 𐴫 𐴬 𐴭 𐴮 𐴯 𐴰 𐴱 𐴲 𐴳 𐴴 𐴵 𐴶 𐴷 𐴸 𐴹 𐴺 𐴻 𐴼 𐴽 𐴾 𐴿 𐵀 𐵁 𐵂 𐵃 𐵄 𐵅 𐵆 𐵇 𐵈 𐵉 𐵊 𐵋 𐵌 𐵍 𐵎 𐵏 𐵐 𐵑 𐵒 𐵓 𐵔 𐵕 𐵖 𐵗 𐵘 𐵙 𐵚 𐵛 𐵜 𐵝 𐵞 𐵟 𐵠 𐵡 𐵢 𐵣 𐵤 𐵥 𐵦 𐵧 𐵨 𐵩 𐵪 𐵫 𐵬 𐵭 𐵮 𐵯 𐵰 𐵱 𐵲 𐵳 𐵴 𐵵 𐵶 𐵷 𐵸 𐵹 𐵺 𐵻 𐵼 𐵽 𐵾 𐵿 𐶀 𐶁 𐶂 𐶃 𐶄 𐶅 𐶆 𐶇 𐶈 𐶉 𐶊 𐶋 𐶌 𐶍 𐶎 𐶏 𐶐 𐶑 𐶒 𐶓 𐶔 𐶕 𐶖 𐶗 𐶘 𐶙 𐶚 𐶛 𐶜 𐶝 𐶞 𐶟 𐶠 𐶡 𐶢 𐶣 𐶤 𐶥 𐶦 𐶧 𐶨 𐶩 𐶪 𐶫 𐶬 𐶭 𐶮 𐶯 𐶰 𐶱 𐶲 𐶳 𐶴 𐶵 𐶶 𐶷 𐶸 𐶹 𐶺 𐶻 𐶼 𐶽 𐶾 𐶿 𐷀 𐷁 𐷂 𐷃 𐷄 𐷅 𐷆 𐷇 𐷈 𐷉 𐷊 𐷋 𐷌 𐷍 𐷎 𐷏 𐷐 𐷑 𐷒 𐷓 𐷔 𐷕 𐷖 𐷗 𐷘 𐷙 𐷚 𐷛 𐷜 𐷝 𐷞 𐷟 𐷠 𐷡 𐷢 𐷣 𐷤 𐷥 𐷦 𐷧 𐷨 𐷩 𐷪 𐷫 𐷬 𐷭 𐷮 𐷯 𐷰 𐷱 𐷲 𐷳 𐷴 𐷵 𐷶 𐷷 𐷸 𐷹 𐷺 𐷻 𐷼 𐷽 𐷾 𐷿 𐸀 𐸁 𐸂 𐸃 𐸄 𐸅 𐸆 𐸇 𐸈 𐸉 𐸊 𐸋 𐸌 𐸍 𐸎 𐸏 𐸐 𐸑 𐸒 𐸓 𐸔 𐸕 𐸖 𐸗 𐸘 𐸙 𐸚 𐸛 𐸜 𐸝 𐸞 𐸟 𐸠 𐸡 𐸢 𐸣 𐸤 𐸥 𐸦 𐸧 𐸨 𐸩 𐸪 𐸫 𐸬 𐸭 𐸮 𐸯 𐸰 𐸱 𐸲 𐸳 𐸴 𐸵 𐸶 𐸷 𐸸 𐸹 𐸺 𐸻 𐸼 𐸽 𐸾 𐸿 𐹀 𐹁 𐹂 𐹃 𐹄 𐹅 𐹆 𐹇 𐹈 𐹉 𐹊 𐹋 𐹌 𐹍 𐹎 𐹏 𐹐 𐹑 𐹒 𐹓 𐹔 𐹕 𐹖 𐹗 𐹘 𐹙 𐹚 𐹛 𐹜 𐹝 𐹞 𐹟 𐹠 𐹡 𐹢 𐹣 𐹤 𐹥 𐹦 𐹧 𐹨 𐹩 𐹪 𐹫 𐹬 𐹭 𐹮 𐹯 𐹰 𐹱 𐹲 𐹳 𐹴 𐹵 𐹶 𐹷 𐹸 𐹹 𐹺 𐹻 𐹼 𐹽 𐹾 𐹿 𐺀 𐺁 𐺂 𐺃 𐺄 𐺅 𐺆 𐺇 𐺈 𐺉 𐺊 𐺋 𐺌 𐺍 𐺎 𐺏 𐺐 𐺑 𐺒 𐺓 𐺔 𐺕 𐺖 𐺗 𐺘 𐺙 𐺚 𐺛 𐺜 𐺝 𐺞 𐺟 𐺠 𐺡 𐺢 𐺣 𐺤 𐺥 𐺦 𐺧 𐺨 𐺩 𐺪 𐺫 𐺬 𐺭 𐺮 𐺯 𐺰 𐺱 𐺲 𐺳 𐺴 𐺵 𐺶 𐺷 𐺸 𐺹 𐺺 𐺻 𐺼 𐺽 𐺾 𐺿 𐻀 𐻁 𐻂 𐻃 𐻄 𐻅 𐻆 𐻇 𐻈 𐻉 𐻊 𐻋 𐻌 𐻍 𐻎 𐻏 𐻐 𐻑 𐻒 𐻓 𐻔 𐻕 𐻖 𐻗 𐻘 𐻙 𐻚 𐻛 𐻜 𐻝 𐻞 𐻟 𐻠 𐻡 𐻢 𐻣 𐻤 𐻥 𐻦 𐻧 𐻨 𐻩 𐻪 𐻫 𐻬 𐻭 𐻮 𐻯 𐻰 𐻱 𐻲 𐻳 𐻴 𐻵 𐻶 𐻷 𐻸 𐻹 𐻺 𐻻 𐻼 𐻽 𐻾 𐻿 𐼀 𐼁 𐼂 𐼃 𐼄 𐼅 𐼆 𐼇 𐼈 𐼉 𐼊 𐼋 𐼌 𐼍 𐼎 𐼏 𐼐 𐼑 𐼒 𐼓 𐼔 𐼕 𐼖 𐼗 𐼘 𐼙 𐼚 𐼛 𐼜 𐼝 𐼞 𐼟 𐼠 𐼡 𐼢 𐼣 𐼤 𐼥 𐼦 𐼧 𐼨 𐼩 𐼪 𐼫 𐼬 𐼭 𐼮 𐼯 𐼰 𐼱 𐼲 𐼳 𐼴 𐼵 𐼶 𐼷 𐼸 𐼹 𐼺 𐼻 𐼼 𐼽 𐼾 𐼿 𐽀 𐽁 𐽂 𐽃 𐽄 𐽅 𐽆 𐽇 𐽈 𐽉 𐽊 𐽋 𐽌 𐽍 𐽎 𐽏 𐽐 𐽑 𐽒 𐽓 𐽔 𐽕 𐽖 𐽗 𐽘 𐽙 𐽚 𐽛 𐽜 𐽝 𐽞 𐽟 𐽠 𐽡 𐽢 𐽣 𐽤 𐽥 𐽦 𐽧 𐽨 𐽩 𐽪 𐽫 𐽬 𐽭 𐽮 𐽯 𐽰 𐽱 𐽲 𐽳 𐽴 𐽵 𐽶 𐽷 𐽸 𐽹 𐽺 𐽻 𐽼 𐽽 𐽾 𐽿 𐾀 𐾁 𐾂 𐾃 𐾄 𐾅 𐾆 𐾇 𐾈 𐾉 𐾊 𐾋 𐾌 𐾍 𐾎 𐾏 𐾐 𐾑 𐾒 𐾓 𐾔 𐾕 𐾖 𐾗 𐾘 𐾙 𐾚 𐾛 𐾜 𐾝 𐾞 𐾟 𐾠 𐾡 𐾢 𐾣 𐾤 𐾥 𐾦 𐾧 𐾨 𐾩 𐾪 𐾫 𐾬 𐾭 𐾮 𐾯 𐾰 𐾱 𐾲 𐾳 𐾴 𐾵 𐾶 𐾷 𐾸 𐾹 𐾺 𐾻 𐾼 𐾽 𐾾 𐾿 𐿀 𐿁 𐿂 𐿃 𐿄 𐿅 𐿆 𐿇 𐿈 𐿉 𐿊 𐿋 𐿌 𐿍 𐿎 𐿏 𐿐 𐿑 𐿒 𐿓 𐿔 𐿕 𐿖 𐿗 𐿘 𐿙 𐿚 𐿛 𐿜 𐿝 𐿞 𐿟 𐿠 𐿡 𐿢 𐿣 𐿤 𐿥 𐿦 𐿧 𐿨 𐿩 𐿪 𐿫 𐿬 𐿭 𐿮 𐿯 𐿰 𐿱 𐿲 𐿳 𐿴 𐿵 𐿶 𐿷 𐿸 𐿹 𐿺 𐿻 𐿼 𐿽 𐿾 𐿿 𐻀 𐻁 𐻂 𐻃 𐻄 𐻅 𐻆 𐻇 𐻈 𐻉 𐻊 𐻋 𐻌 𐻍 𐻎 𐻏 𐻐 𐻑 𐻒 𐻓 𐻔 𐻕 𐻖 𐻗 𐻘 𐻙 𐻚 𐻛 𐻜 𐻝 𐻞 𐻟 𐻠 𐻡 𐻢 𐻣 𐻤 𐻥 𐻦 𐻧 𐻨 𐻩 𐻪 𐻫 𐻬 𐻭 𐻮 𐻯 𐻰 𐻱 𐻲 𐻳 𐻴 𐻵 𐻶 𐻷 𐻸 𐻹 𐻺 𐻻 𐻼 𐻽 𐻾 𐻿 𐼀 𐼁 𐼂 𐼃 𐼄 𐼅 𐼆 𐼇 𐼈 𐼉 𐼊 𐼋 𐼌 𐼍 𐼎 𐼏 𐼐 𐼑 𐼒 𐼓 𐼔 𐼕 𐼖 𐼗 𐼘 𐼙 𐼚 𐼛 𐼜 𐼝 𐼞 𐼟 𐼠 𐼡 𐼢 𐼣 𐼤 𐼥 𐼦 𐼧 𐼨 𐼩 𐼪 𐼫 𐼬 𐼭 𐼮 𐼯 𐼰 𐼱 𐼲 𐼳 𐼴 𐼵 𐼶 𐼷 𐼸 𐼹 𐼺 𐼻 𐼼 𐼽 𐼾 𐼿 𐽀 𐽁 𐽂 𐽃 𐽄 𐽅 𐽆 𐽇 𐽈 𐽉 𐽊 𐽋 𐽌 𐽍 𐽎 𐽏 𐽐 𐽑 𐽒 𐽓 𐽔 𐽕 𐽖 𐽗 𐽘 𐽙 𐽚 𐽛 𐽜 𐽝 𐽞 𐽟 𐽠 𐽡 𐽢 𐽣 𐽤 𐽥 𐽦 𐽧 𐽨 𐽩 𐽪 𐽫 𐽬 𐽭 𐽮 𐽯 𐽰 𐽱 𐽲 𐽳 𐽴 𐽵 𐽶 𐽷 𐽸 𐽹 𐽺 𐽻 𐽼 𐽽 𐽾 𐽿 𐾀 𐾁 𐾂 𐾃 𐾄 𐾅 𐾆 𐾇 𐾈 𐾉 𐾊 𐾋 𐾌 𐾍 𐾎 𐾏 𐾐 𐾑 𐾒 𐾓 𐾔 𐾕 𐾖 𐾗 𐾘 𐾙 𐾚 𐾛 𐾜 𐾝 𐾞 𐾟 𐾠 𐾡 𐾢 𐾣 𐾤 𐾥 𐾦 𐾧 𐾨 𐾩 𐾪 𐾫 𐾬 𐾭 𐾮 𐾯 𐾰 𐾱 𐾲 𐾳 𐾴 𐾵 𐾶 𐾷 𐾸 𐾹 𐾺 𐾻 𐾼 𐾽 𐾾 𐾿 𐿀 𐿁 𐿂 𐿃 𐿄 𐿅 𐿆 𐿇 𐿈 𐿉 𐿊 𐿋 𐿌 𐿍 𐿎 𐿏 𐿐 𐿑 𐿒 𐿓 𐿔 𐿕 𐿖 𐿗 𐿘 𐿙 𐿚 𐿛 𐿜 𐿝 𐿞 𐿟 𐿠 𐿡 𐿢 𐿣 𐿤 𐿥 𐿦 𐿧 𐿨 𐿩 𐿪 𐿫 𐿬 𐿭 𐿮 𐿯 𐿰 𐿱 𐿲 𐿳 𐿴 𐿵 𐿶 𐿷 𐿸 𐿹 𐿺 𐿻 𐿼 𐿽 𐿾 𐿿 𐻀 𐻁 𐻂 𐻃 𐻄 𐻅 𐻆 𐻇 𐻈 𐻉 𐻊 𐻋 𐻌 𐻍 𐻎 𐻏 𐻐 𐻑 𐻒 𐻓 𐻔 𐻕 𐻖 𐻗 𐻘 𐻙 𐻚 𐻛 𐻜 𐻝 𐻞 𐻟 𐻠 𐻡 𐻢 𐻣 𐻤 𐻥 𐻦 𐻧 𐻨 𐻩 𐻪

A *proto-sinai* > *föníciai* > *görög* > *etruszk* > *latin* betűátvétel sorokat látjuk az ANCIENTSCRIPTS.COM három egymáshoz illesztett táblázatában:

Letter Name	Proto-Sinaitic	Early Phoenician	Phoenician	Ionia	Athens	Corinth	Euboean Greek	Model Etruscan	Archaic Etruscan	Late Etruscan	Latin	Phonetic Value
*aleph											A	[a]
beth											B	[b]
gimmel											C G	[k]
daleth											D	[d]
he											E	[e]
waw											F	[w]
zayin											(Z)	[z]
heth											H	[h]
teth											I	[tʰ]
yodh											I	[i]
kaph											K	[k]
lamedh											L	[l]
mem											M	[m]
nun											N	[n]
samekh												
*ayin											Q	[q]
pe											R	[r]
tsade											S	[s]
qoph											T	[t]
reš											V	[u]
šin												
taw												

Írások időrendjei: *proto-sinai írás* (i. e. 1900-tól i. e. 1100-ig); > *föníciai írás* (i. e. 1100-tól i. u. 300-ig); > *görög írás* (i. e. 800-tól máig); > *etruszk írás* (i. e. 700-tól i. u. 100-ig); *latin írás* (i. e. 700-tól máig).

Az átvételek sorokba rendezett azonos rajzú és hangértékű betűiből látjuk, hogy teljesen tudománytalan, ha az etruszk írást nem ebben a szabályos átvétel-sorban, hanem különböző igazolhatatlan kitalációkban képzelik el. Csupán az átvevő nyelvek eltérő hangállománya késztet új betűk alkotására. Úgy a latin-nak, mint az etruszknak egy alváltozata a venét írás (i. e. 700 és i. e. 100 között. George Hempl – Frederick Anderson 350), melynek két oltárfeliratát látjuk:

Ugyanígy a *proto-sinai* > *görög* átvétel további átvevője a Dél-Itáliában alkotott *oszkán* írás (i. e. 500-tól i. u. 100-ig) és az *umbriai* írás (i. e. 350-től i. e. 50-ig), miként az *ibér* írás is (i. e. 500-tól i. u. 100-ig).

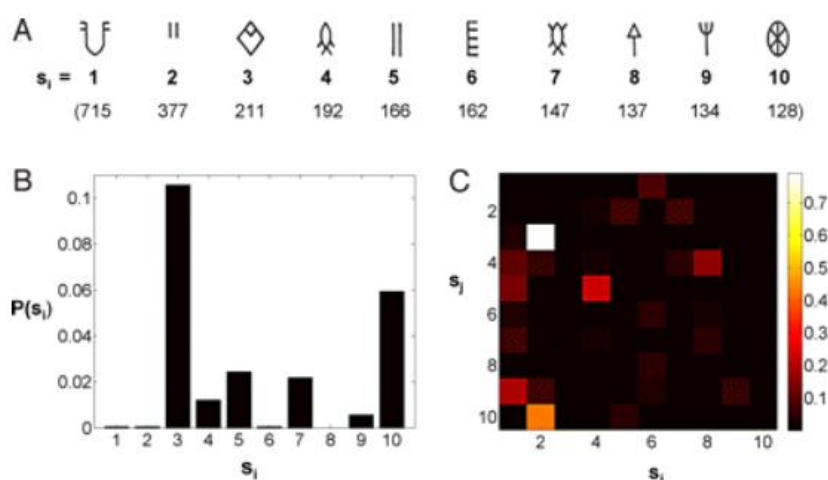
Észak-Afrikában a *proto-sinai* > *föníciai* > *arámi* átvételsor, a föníciai írás-család további átvevőjét látjuk az észak-afrikai **berber**ek (i. e. 3. szd és i. u. 3. szd. között használt) **Tifinag** nevű írásában:

Az **arámi írásból származnak az arab írások** is, amelyekkel ismertetésem-ben most nem foglalkozom.

A Harappa-kultúra írása, az Indusvölgyi-írás (i. e. 2600 – i. e. 1900 kö-zött) máig feltáratlan. A fejlett kultúra a mai Pakisztán és India területén terült el az Indus folyó kétoldalán. Fejlett öntözéses mezőgazdasága volt, és jelentős ke-reskedelmet folytatott. Eddig mintegy ezer települését tárták fel. Írása kutatása hetven év óta tart, de máig nincs elfogadott története. Ahány kutató, annyi elmé-let. Időnként híre vetődik egy-egy próbálkozásnak, aztán minden marad a régi-ben. Pedig már több ezer tárgyfelirat került elő, de a leghosszabb is csak 17 jel-ből áll. Nincs kétnyelvű felirata. Legvalószínűbb, hogy proto-dravida nyelvűek. Már minden módszert „bevetettek” a megoldásra.

Egyes kutatók a gyakoriságot vizsgáló Markov-modell segítségével próbál-koznak oly módon, hogy a jelek gyakorisága és feltételezett hangértéke alapján próbálnak szavakat megfejteni, és ily módon nyelvet is bizonyítani. Az egyik gyakoriság-vizsgálat eredményének ábrázolása:

Egyesek úgy gondolják, hogy a leggyakoribb jelek hangértékeivel gyakrab-ban lehetne szavakat kezdeni. Csakhogy: a feltételezett szótaghangértékek alap-

Sehol nem kötődtek a terméketlen száraz területekhez, ahol kedvezőtlenek voltak az életfeltételek; vagy ellenkezőleg: ahol a természet dúsan biztosította az ott élő embercsoportok létfenntartó élelemellátását. Így, annak szervezett előállítására és fegyveres védelmére sem volt szükség. Jobbára törzsi szerveződésekben éltek, miként Észak-Amerikában is.

Ezért a **cherokee** (cseroki) **indióknak** csak 1819-ben lett mesterségesen alkotott írásuk, amikor egy Sequoyah (Siquoja) nevű ezüsműves 86 grafémából álló szótagábécét alkotott a nyelvükre, amit 1825-ben el is fogadtak és el is sajtóztattak:

a	e	i	o	u	v [ə]
D a	R e	T i	Ꭰ o	Ꭱ u	Ꭲ v
Ꭳ ga Ꭴ ka	Ꭶ ge	Ꭷ gi	Ꭱ go	Ꭲ gu	Ꭳ gv
Ꭵ ha	Ꭶ he	Ꭷ hi	Ꭱ ho	Ꭲ hu	Ꭳ hv
Ꭶ la	Ꭶ le	Ꭷ li	Ꭱ lo	Ꭲ lu	Ꭳ lv
Ꭷ ma	Ꭶ me	Ꭷ mi	Ꭱ mo	Ꭲ mu	
Ꭸ na Ꭹ hna Ꭺ nah	Ꭶ ne	Ꭷ ni	Ꭱ no	Ꭲ nu	Ꭳ nv
Ꭹ qua	Ꭶ que	Ꭷ qui	Ꭱ quo	Ꭲ quu	Ꭳ quv
Ꭺ s Ꭻ sa	Ꭶ se	Ꭷ si	Ꭱ so	Ꭲ su	Ꭳ sv
Ꭼ da Ꭽ ta	Ꭶ de Ꭷ te	Ꭷ di Ꭸ ti	Ꭱ do	Ꭲ du	Ꭳ dv
Ꭾ dla Ꭿ tla	Ꭶ tle	Ꭷ tli	Ꭱ tlo	Ꭲ tlu	Ꭳ tlv
Ꮀ tsa	Ꭶ tse	Ꭷ tsi	Ꭱ tso	Ꭲ tsu	Ꭳ tsv
Ꮂ wa	Ꭶ we	Ꭷ wi	Ꭱ wo	Ꭲ wu	Ꭳ wv
Ꮄ ya	Ꭶ ye	Ꭷ yi	Ꭱ yo	Ꭲ yu	Ꭳ yv

A **cree** (kri) **nyelvet beszélők számára** James Evans angol misszionárius alkotott egy szótagábécét 1840-ben. Minden szótag egy mássalhangzó és egy magánhangzó kombinációja, — kivéve amikor csak magánhangzókat kell írni:

ᐃ	ᐅ	ᐇ	ᐉ	ᐊ	ᐋ	ᐍ	ᐏ	ᐑ	ᐓ	ᐕ	ᐙ	ᐛ
[i]	[o]	[e]	[a] . [ü]	[to]	[te]	[ta]	[tat] . [ni]	[ne]	[no]	[na]	[nə]	[nə]

A kanadai **inuktitut szótagírást** Edmund Peck angol misszionárius alkotta meg 1870-ben:

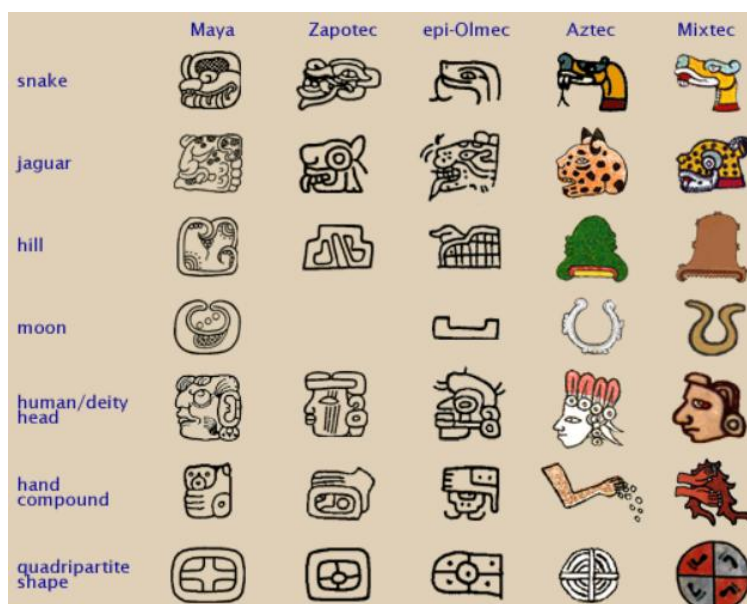
	p	t	k	g	m	n	s	l	j	v	r	q	ng	+
	[p]	[t]	[k]	[ɣ]	[m]	[n]	[s]	[l]	[j]	[v]	[ʁ]	[q]	[ŋ]	[+]
i [i]	ᐃ	ᐅ	ᐇ	ᐉ	ᐊ	ᐋ	ᐍ	ᐏ	ᐑ	ᐓ	ᐕ	ᐙ	ᐛ	ᐜ
ii/ɪ [i:]	ᐅ	ᐇ	ᐉ	ᐊ	ᐋ	ᐍ	ᐏ	ᐑ	ᐓ	ᐕ	ᐙ	ᐛ	ᐜ	ᐝ
u [u]	ᐅ	ᐇ	ᐉ	ᐊ	ᐋ	ᐍ	ᐏ	ᐑ	ᐓ	ᐕ	ᐙ	ᐛ	ᐜ	ᐝ
uu/ū [u:]	ᐅ	ᐇ	ᐉ	ᐊ	ᐋ	ᐍ	ᐏ	ᐑ	ᐓ	ᐕ	ᐙ	ᐛ	ᐜ	ᐝ
a [a]	ᐅ	ᐇ	ᐉ	ᐊ	ᐋ	ᐍ	ᐏ	ᐑ	ᐓ	ᐕ	ᐙ	ᐛ	ᐜ	ᐝ
aa/ā [a:]	ᐅ	ᐇ	ᐉ	ᐊ	ᐋ	ᐍ	ᐏ	ᐑ	ᐓ	ᐕ	ᐙ	ᐛ	ᐜ	ᐝ
	ᐅ	ᐇ	ᐉ	ᐊ	ᐋ	ᐍ	ᐏ	ᐑ	ᐓ	ᐕ	ᐙ	ᐛ	ᐜ	ᐝ
	-h	-p	-t	-k	-g	-m	-n	-s	-l	-j	-v	-r	-q	-ng

A három észak-amerikai írástörténeti példából is látható, hogy egy írás létrejöttének és elterjedésének gazdasági-politikai előzményei vannak. Amelyek ha szükségletként még nem állnak fenn, akkor az írás feltételei sem jöttek még létre. Csak az európai hódítók erőszakos hon és földfoglalása után, és azért lett írásuk, mert nem voltak még hajlandók átvenni a jövevények nyelvét és írásukat.

Közép-Amerikában az etnikailag sokszínű területen igen sok kulturális, valószínűleg hasonló létezett, s ez megnyilvánult az egymásra hasonlító „őshonos” írásaikban is.

Képeleik emberek, állatok fejei, testrészei, lábai (igék kifejezésére), és bonyolult mértani elemek. **Ezek a jellemzők** részletességükben is hasonlítanak egymásra (és az egyiptomi hieroglifákra). Logofonetikus írások, mint a sumér, akkád, elámi, egyiptomi és japán hiragana.

Lawrence Lo (az ANCIENTSCRIPTS.COM szerzője) a közép-amerikai írásokat **azonos jelentésű képjelrajzait** sorokba rendezte, s így módon a szemléleti összefüggésüket látványosan bizonyítja:

A **maya írást** (i. e. 300 – 1697-ig) folyamatosan használták a konkvisztádorok megérkezése után is. A legjobban megfejtett közép-amerikai írás:

A *zapotékok írása* (i. e. 5-600-tól?) talán a legrégebbi Amerikában:

Az *Epi-Olmék írást* általában i. e. 100-tól, de van kutató, aki (pl. Terrence Kaufmann és John Justeson) i. e. 450-től számítja. A kutatók között általában nincs egyetértés.

Az *azték* vagy *Nahuatl* (na:watl) *írás* egy spanyol hódítás előtti, logogramokból és szótagjelekből álló írásrendszer. Szerkezete és képei az előző írásokhoz hasonló. Miként a *Mixtek* (mist^{ek}) *írás* is.

Az emberiség folyamparti kultúráin szerveződő első államok alapvető szükséglete volt, hogy a fontos adatokat, államigazgatási tevékenységeket (pl. adók, törvények, vallási és egyéb események) fel tudják jegyezni. *Az emlékezet írásjelekkel rögzíthetővé és felidézhetővé váljon.*

Az írás tette lehetővé a megszerzett ismeretek összegyűjtését, tárolását, *az ember* és az emberiség *fejlődésének robbanásszerű felgyorsulását*. Az információk szervezett összegyűjtése és rögzítése hatalmat és tudományt szervező, szolgáló és növelő tényező lett.

Az írás segítségével összegyűjtött „tudás” erősítette, hiánya gyengítette a létrejövő közösségi szerveződéseket. Erős államok és huzamosabb ideig fennálló ókori és modern birodalmak sem léteztek, nem létezhetek írás, íráskultúra nélkül.

S az, hogy egy írás fejlettségi szintjéről további fejlődés következett, — mindig a kultúra és a társadalom jellege, a történelem sajátos alakulása határozta meg. Ennek bizonyossága, hogy a kínai írás az egyszerű képirástól a mai követelményeiket is kielégítő, modern írásukig fejlődni tudott!

Más, kevésbé ismert íráskezdemények — alkotóik nyelvével együtt, évezredek ismeretlenségébe és megismerhetetlenségébe tűntek el. ***Feltárásukhoz csupán a jelek rajza kevés a korabeli nyelvüket igazoló adatok nélkül, mert igen sok azonos, vagy hasonló létezik az írások történetében!***

Egyik, Szegeden 1992-ben ismertetett tanulmányomban (*Írás és történelem*, ZMTE 1993) az eredeti írásokat a „a nyelvtörténeti régészeti anyagok” közé soroltam:

„Egy eredeti írás jelrendszere olyan különleges régészeti anyag, amely hűen tükrözi létrejöttének szellemi és anyagi körülményeit, s alkotó anyaga az egykor beszélt nyelv.”

Mindegyik eredeti írás tükrözi azt a **sajátos nyelvi, művészeti, gazdasági, társadalmi-politikai** és vallásos **alapokon nyugvó** kultúrát, amelyek írástörténeti sajátásaikban is megjelentek. S miként nincs alacsonyabb, vagy magasabb rendű nyelv, úgy írás sincs, amíg az kielégíti alkotóik és használóik szükségleteit.

Írásrendszerek típusai

Kéki Béla az *Az írás története* (1971) c. könyvében az írás általános fogalmát az alábbiakban fogalmazta meg:

„Az írás nyelvileg kifejezett gondolatok maradandó rögzítésére szolgáló, kisebb-nagyobb emberi közösségektől elfogadott, egyezményes grafikai jelek rendszere.”

Ebben a definícióban minden írás és típusa benne foglaltatik.

Az írások fő típusait hagyományosan, — történeti fejlődésük sorrendjében szokás megnevezni az alábbi csoportosításban:

1. Képirások (piktográfiák)
2. Fogalomírások (ideográfiák)
3. Szó- és szótagírások (logografikus és fonetikus írások)
4. Betűírások (alfabetikus írások)

A folyampari kultúrák írásai valóságos képek (piktogrammok) **rajzain alapultak. Tárgyak és élőlények rajzai voltak, amelyeket a saját nyelve szavaival tudott magnevezni az olvasó, mert csak a rajzukat és jelentésüket kellett ismerni, elsajátítani.**

Sajátos piktográfia volt a kínai (ku-wen) óképirás is, **mielőtt az írásfejlődés során a fogalomköröket meghatározó** gyökjeleket (kulcsokat, vagy determinatívumokat) fonetikai elemekkel egészítették ki, amelyek a szavak kínai kiejtését segítettek meghatározni. Ez a 4. századra már kialakult, s alapjává lett a mai modern kínai írásnak. Ekkor már **szójelölő** (vagy **logografikus**) írásnak nevezzük, amely közvetlen kapcsolatban volt (és maradt) a jelentéssel.

Egyes írások a *korai piktografikus*, majd *logografikus*, *logofonetikus* fejlődéssoron mentek át a *hangjelölő szótag és betűírásig*.

A **logografikus** továbbfejlődő változata a **logofonetikus írás**, amely során például az akkád szavakat és szótagokat is jelölt. Az írás továbbfejlődött a hangjelölés felé.

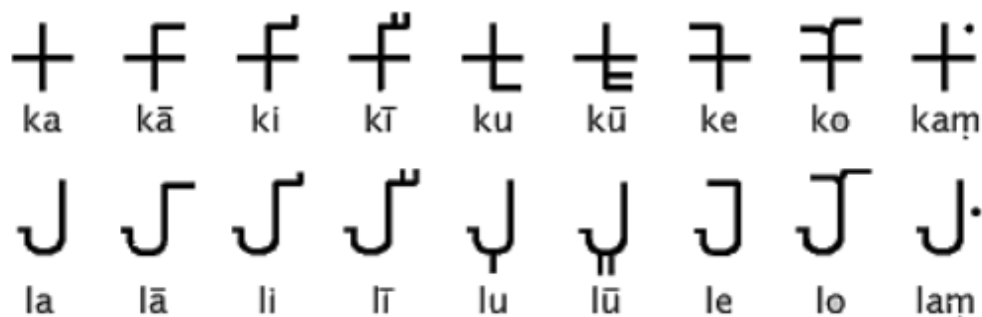
Jellegzetes logofonetikus típusú írás volt az egyiptomi, amely piktogramokból fejlődő logografikus képjeleket, jelentéshatározókat és mássalhangzókat használt írásformáiban. S bár a sumér írással nagyjából egyidejű volt és hasonlóság is van fejlődésükben, írásjegyeik történeti különbözősége bizonyítja, hogy nem volt közülük egymáshoz.

Piktogramokat lehetett faékkal ékjelekké „alakítani”, de a képiségüket régen elvesztő ékjeleket képjelekké visszaalakítani már nem, mert már nem ismerjük képjel előzményük pontos rajzolatát.

Az **egyiptomi írásban** a *képjelek* (hieroglífák) mellett lévő *értelmezők* (determinatívumok) adták meg az összefüggések pontos jelentését. Ugyanaz a determinatívum különböző helyzetekben szót és mássalhangzót is jelenthetett. A mássalhangzók jelölése vezetett el a hangrögzítő protosínai írás alkotása felé, ahol a sémi nyelven megnevezett hieroglífák kezdőhangjával mássalhangzó hangértékű betűket alkottak.

A **protosínai írásból származnak a mássalhangzóírások**, amelyek a sémi nyelveket beszélők és (és közelsége miatt) Perzsia területén jöttek létre. Lényegük, hogy csak a mássalhangzókat jelölik, a szavakban lévő magánhangzókat a szavak hangrendje szerint ejtik együtt a mássalhangzókkal.

Szótagírások rajzai mássalhangzó szótagcsoportokat képviselnek, amelyek (többnyire) egy mássalhangzó rajzából és a hozzákapcsolt magánhangzó rajzából állnak az írást alkotó nyelv fonémái szerint. Dél-Ázsiában nagyjából egy időben alkották meg a Kharosthi és a Brahmi azonos szerkezetű szótagírást, de a Kharosthi (i. e. 300-tól i. u. 400-ig) rövidebb életű volt, és nem volt olyan hatással a dél-ázsiai írások létrejöttére, mint a Brahmi. **A dél-ázsiai szótagírások betűi a Brahmi írás szótagbetűiből származnak:**

A Brahmi írás eredetéről több elképzelés is létezik, amely szerint:

a./ Nyugati sémi (vagy délsémi) eredetű, mert a brahmi 'a' hasonlója a főníciai 'aleph'-nek;

a brahmi 'dha' hasonlója a főníciai 'daleth'-nek;

a brahmi 'tha' hasonlója a főníciai 'teth'-nek;

a brahmi 'la' hasonlója a főníciai 'lamed'-nek;

a brahmi 'ra' hasonlója a főníciai 'res'-nek.

(A kínai piktogramok között is van legalább 3-4 rajzában hasonló.)

b./ Indus-völgyi írásból (i. e. 2600 – i. e. 1900) származik.

Nincsenek feliratokkal igazolható kapcsolatok az Indus-völgyi írás megszűnése (i. e. 1900) és a Brahmi írás kezdete (i. e. 500) között. Egy írás, ha megszűnt használatát igazoló feliratainak nyelvi folyamatossága, akkor az már holt írás. A két írás között 1400 év időszakadék van!

Egyelőre nincs bizonyítható története a Brahmi írásnak. Lehetséges, hogy teljesen önálló alkotás.

A brahmi szótagírásból származó szótagírások: Devangari, Bengali, Gupta, Sarada, Nagari, Gurmukri, Oriya, Garantha, Kalinga, Kadamba, Tamil, Malayalam, Telequ, Kannada, Sinhala.

Érdekesség, hogy az Ibér félszigeten a római hódítás előtt proto-sínai eredetű szótagírás jött létre, amit feltehetően a levantei kereskedők vittek (vihettek) alkotásuk színhelyére.

A modern európai kultúra létrejöttének alapját képezte a latin betűírás, amely a proto-sinai írás (i. e. 1900-tól i. e. 1100-ig); > föníciai írás (i. e. 1100-tól i. u. 300-ig); > görög írás (i. e. 800-tól máig); > etruszk írás (i. e. 700-tól i. u. 100-ig); > átvételsor végeredményeként jött létre. S amely Európából Amerikába, Ausztráliában és szerte a világba vándorló, vagy hódítóként érkező európai ember, a kultúráját a latin eredetű írásával is terjesztette.

Ebben az átvételsorban, a görögből származott a horvát egyházi szláv Glagolita (glagolica) írás (a 9. szd. és a 12. sz. között), és a ma is használatos Cirill írás.

Irodalom

Alois Payer: Einführung in die Exegese von Sanskrittexten : Skript

Bob Flanagan: Science/Archeology 2014. március 9.

Cave and rock paintings (Barlang és sziklarajzok) Wikipedia

Fiz-Matem Obsch Kazan Univ (2nd Ser) 15:135–156. (1905)

Friedrich Kluge: Die Elemente des Gotischen, Strassburg, Trübner, (1911)

Fodor István: A világ nyelvei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999.

George Hempl – Frederick Anderson: Mediterranean Studies, IV. Etrusk V. Venetic, Stanford

Kéki Béla: Az írás története (1971)

Lawrence Lo: ANCIENTSCRIPTS.COM

Markov A. A. Extension of the law of large numbers to dependent quantities (in Russian) Izv Fiz-

Petőcz Károly: Az emlékeztetőktől a nyomtatott betűig 11.

Szekeres István: Írás és történelem ZMTE Zürich 1993.

Szekeres István: A székely és az ótörök írás jeltörténete, Mundus Kiadó, 2008 University Press, 1932

Terrence Kaufmann and John Justeson: Epi-Olmec Hieroglyphic Writing and Texts 2001 by

Terrence Kaufmann and John Justeson